

Тернопільський Національний Економічний Університет

Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з дисципліни «Економічна теорія»

на тему:

«Вплив міграції на національний ринок праці»

Студентки II курсу ФСГ-21 групи

напряму підготовки «Фінанси та кредит»

Пащук І.М.

Керівник:

к.е.н. Вірковська А.А.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії

(підпис)

(підпис)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(прізвище та ініціали)

(прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2016

План

Вступ

1. Теоретико-методологічні засади міграції.
2. Аналіз стану трудової міграції на національному ринку праці (2010-2015 рр.)
3. Проблеми та перспективи розвитку міграції в Україні

Висновок

Список використаної літератури

Зміст

Вступ	4
Теоретико-методологічні засади міграції.....	6
Аналіз стану трудової міграції на національному ринку праці (2010-2015 рр.).....	13
Проблеми та перспективи розвитку міграції в Україні	20
Висновок.....	27
Список використаної літератури.....	29

Вступ

Глобалізація є однією з найважливіших особливостей розвитку світової економіки, яка суттєво здійснює вплив на міжнародні економічні відносини, в тому числі й на ринок праці. А, отже, він відображає політичні та соціально-економічні процеси, що відбуваються в державі, а також її найгостріші проблеми, а саме: приховане безробіття, вимушена неповна зайнятість, неконтрольований відтік робочої сили за кордон, падіння рівнів доходів населення.

Трудова міграція, масштаби та інтенсивність якої у цих умовах є значною, здійснює перерозподіл робочої сили між державами, що значною мірою впливає на ситуацію на ринках праці кожної з країн. Протягом усієї історії існування людства міграція відігравала велику роль у розвитку суспільства. На сьогоднішній день вона досягла великих масштабів, охопила усі континенти і верстви населення. Так проблема міграції робочої сили з кожним днем набуває все більшого поширення, і являється основним чинником соціально-економічних трансформацій.

Після здобуття незалежності 1991 році Україна перетворилася на одну з найбільших країн-постачальників робочої сили в Європі, де зовнішня трудова міграція стала об'єктивною реальністю. В країнах Європи, за різними статистичними даними, працюють від сотень тисяч до 2-ох мільйонів українських громадян. Великі потоки заробітчанства в нашій країні, сформувалися внаслідок низької заробітної плати, високого рівня безробіття, що посприяло поширенню бідності.

Більшість соціально-економічних показників розвитку надалі залишаються далекими від європейських стандартів. Можливості працевлаштування на вільному ринку праці України залишаються обмеженими, та й зайнятість не гарантує добробуту.

Упродовж останніх десятиріч трудова міграція стала невід'ємною складовою ринку праці України, тому велика кількість дослідників зосереджують свою увагу на дослідженні цієї проблеми.

Розглядаючи проблеми міграційних процесів, Л.А. Весельська здійснила аналіз процесів трудової міграції за кордон, запропонувала зміни і доповнення до механізму державного регулювання міграції. М.М. Відякіна, Р.Д. Стаканов дослідили теоретичні та практичні аспекти взаємозв'язку трудової міграції українських громадян до ЄС та макроекономічного розвитку України. І.І. Ковалик визначив причини розвитку міжнародної міграції робочої сили, проаналізував сучасний стан і дослідив причини та наслідки, а також виокремив тенденції розвитку міжнародної міграції робочої сили в Україні.

1. Теоретико-методологічні засади міграції

Впродовж усієї історії людства міграція відіграє визначну роль у суспільному розвитку. Вона є необхідною умовою кількісного та якісного економічного зростання, механізмом досягнення відповідності між попитом та пропозицією на робочу силу. Процес міграцій вчені відносять до числа найскладніших для дослідження демоекономічних процесів [3].

Міграція (від лат. *migratio* — переселення) – це переміщення людей, що пов'язане із зміною постійного місця проживання з метою пошуку роботи, кращих умов життя, уникнення від переслідувань, що призводить до механічного приросту населення [4].

Вчені поділяють міграцію на дві основні форми : стаціонарну міграцію, що пов'язана зі зміною місця проживання і реєструється державною статистикою, та трудову міграцію – тимчасові поїздки на роботу за межі свого населеного пункту без зміни місця проживання.

Також існують такі види міграцій :

Політична міграція –це міждержавне переміщення громадян, яке пов'язане із зміною політичних режимів в країні. Займаючись політичною діяльністю, мігрують внаслідок можливих переслідувань з боку урядів, певних суспільних сил чи фракцій, які загрожують фізичному існуванню конкретної особи.

Туристична міграція – це короткострокові переміщення окремих верств населення в межах однієї країни або міждержавне переміщення з метою задоволення власних потреб, з можливим відпочинком.

Релігійна міграція – це міграція, що не має тривалого характеру, базується на віруванні певному релігійному культу, пов'язана з паломництвом до святих місць.

Освітня міграція – переважно тимчасове переселення, з метою отримання освіти та підвищення кваліфікації за межами адміністративно-територіальної одиниці постійного проживання.

Трудова міграція – переміщення працездатних осіб між країнами, або між адміністративно-територіальними утвореннями, з метою працевлаштування, для

забезпечення власних трудових потреб.

Відповідно до територіальної ознаки трудова міграція може бути зовнішня – переміщення, що здійснює індивід за межами країни з метою підвищення рівня життя або зміни постійного місця проживання. Внутрішня – переміщення, що здійснює індивід в межах країни з метою підвищення рівня життя або зміни постійного місця проживання [6].

Також науковці розрізняють міграцію за часовою ознакою: постійну – переміщення осіб працездатного віку з метою працевлаштування зі зміною постійного місця проживання; тимчасову – переміщення осіб працездатного віку з метою тимчасового працевлаштування без зміни постійного місця проживання; сезонну – переміщення осіб працездатного віку з метою працевлаштування на сезонні роботи з подальшим поверненням на батьківщину після закінчення сезонного найму; кочова – переміщення осіб працездатного віку між країнами на певний період часу з метою короткотермінового працевлаштування з поверненням на батьківщину; маятникова – епізодичне (щоденне, щотижневе, щомісячне) переміщення населення від місць постійного проживання до місця роботи і водночас систематично — у зворотний бік [15].

За правовим статусом розрізняють легальну трудову міграцію – перетин державних кордонів і перебування в країні-реципієнті на законних підставах, тобто за наявності в'їзної візи на певний термін або при перебуванні в іншій країні, продовження терміну її дії та нелегальну трудову міграцію. Нелегальна трудова міграція – це перетин державного кордону без належного дозволу компетентних державних органів поза пропускним пунктом, або з використанням фальшивих документів, з метою поліпшення власного становища чи становища своєї родини, а також з метою захисту своїх політичних або релігійних переконань.

У зарубіжній науковій літературі для пояснення явища трудової міграції широко використовують поняття зовнішня зайнятість. Проте дослідник міграцій Маноло І. Абелла розрізняє дані поняття, вказуючи, що різниця між термінами є суттєвою і не виключно семантичною. На думку дослідника, поняття трудова міграція краще застосовувати для

характеристики стихійних, нелегальних трудових виїздів, тоді як термін зовнішня зайнятість підкреслює роль держави в керуванні міграційними потоками. Відомий вчений радянського періоду Е.П. Плетнев також вказує на стихійність як на визначальну характеристику трудових міграцій [10]. У сучасному науковому дискурсі поняття трудової та економічної міграції часто вживаються як синоніми. Українська дослідниця міграцій О.А. Малиновська зазначає, що економічна міграція, крім трудових поїздок, включає також міграцію для здійснення підприємницької діяльності, а Маноло І. Абелла відносить до економічних міграцій навіть переселення на постійне місце проживання, якщо це супроводжується працевлаштуванням [9][10].

Український дослідник С.Б. Чехович визначає трудову міграцію як один з видів міграції, що здійснює фізична особа з метою пошуку роботи (позитивна міграційна установка на працю), тобто переміщення працездатного населення для працевлаштування, що може мати постійний чи тимчасовий характер [12].

Згідно із Законом України «Про основні засади державної міграційної політики» зовнішня трудова міграція – це пересування особи з метою тимчасового працевлаштування, що супроводжується перетинанням державного кордону.

Основними чинниками, які визначають інтенсивність та спрямованість зовнішніх трудових міграцій у регіонах, є: близькість до державних кордонів України з іншими країнами, особливості менталітету населення, історичні та ментально-етнічні зв'язки між регіонами України та іноземними країнами, загальний рівень розвитку регіону та наявність у регіоні або в безпосередній близькості від нього великих поліфункціональних міст [6].

Трудова міграція включає: імміграцію – в'їзд працездатного населення в дану країну; еміграцію – виїзд працездатного населення за кордон; рееміграцію – повернення емігрантів.

Існує зовнішня та внутрішня трудова міграція. Основними причинами внутрішньої трудової міграції в Україні є такі фактори:

– обмежені можливості працевлаштування, особливо в сільській місцевості;

- низька заробітна плата вдома;
- більша престижність роботи на підприємствах великих міст [14].

Основними закономірностями розвитку зовнішніх трудових міграцій в Україні на сучасному етапі є:

- формування в структурі робочої сили численного контингенту осіб, для яких трудова міграція є основним видом зайнятості;
- трудова міграція є альтернативою можливому постійному виїзду, а не підготовкою до нього, але зі збільшенням тривалості та частоти поїздок вірогідність повернення мігранта знижується;
- зайняття українськими трудовими мігрантами ніш на відносно менш привабливих ринках праці країн перехідної економіки і Південної Європи;
- залежність обсягів трудових міграцій від віддалі, ємності ринків праці країн-реципієнтів та ментальних особливостей їх населення – основна частина трудових мігрантів виїжджає до сусідніх країн, які досягли більших успіхів в справі переходу до ринкових відносин [20].

Учені й економісти, які досліджували трудову міграцію, виокремлюють такі причини, які спонукають громадян виїздити до іншої держави, а саме:

- національні відмінності в заробітній платі: загальноприйнята тенденція, так як у країнах із більш високим рівнем розвитку, як правило, заробітна плата вища, ніж заробітна плата на ідентичній посаді в країні з менш низьким рівнем розвитку. Звісно, у цьому порівнянні не мають місце заробітна плата посад різних ієрархічних рівнів і різних сфер зайнятості. Наприклад, не можна порівнювати заробітну плату інженера-технолога на підприємстві з виробництва напівфабрикатів і заробітну плату виконавчого директора підприємства з виробництва двигунів автомобіля;
- наявність безробіття в країні – це одна з головних причин трудової міграції. Але під час розгляду цієї проблеми варто враховувати різницю між рівнем безробіття однієї країни й рівнем безробіття іншої країни. Тому до країни, у якій рівень безробіття менший, будуть приїздити іммігранти з країни, у якій рівень безробіття більший;

- національні відмінності в умовах праці: розглядаючи цю причину, слід враховувати умови праці в багатонаціональній країні. Отже, жінка, яка не може за своїм віросповіданням працювати на підприємстві з особами протилежної статі, буде змушена мігрувати до країни, де забезпечення цих умов на ідентичній по саді буде можливим;
- політичні переслідування: ця причина пов'язана з особливостями нормативно-правової бази різних країн. Якщо особа вчинила злочин у своїй країні й за законом повинна нести покарання, вона може звернутися з проханням про політичний притулок до іншої країни;
- причини особистого характеру: такі причини можуть бути досить широкого спектру розгляду, так як особа може мігрувати до іншої країни через моральні й духовні переконання, проживання у країні призначення кровної рідні, культурні цінності тощо [15].

Найбільш поширеними є поїздки терміном від 1 до 6 місяців. На такий термін виїжджають здебільшого до Росії, Польщі, Німеччини. Терміном усередньому 1,5-2 роки – до Італії, Іспанії, Португалії. З кожним роком географія розширюється. Присутність українських заробітчан зростає у Європі, деяких азійських та латиноамериканських країнах. Основними сферами зайнятості працівників-мігрантів є: будівництво, сільське господарство (збирання врожаю), домашнє господарство (прибирання домівки, готування їжі, доглядання дітей та немічних людей похилого віку), сфера торгівлі та сервісу (у т.ч. готельний бізнес) [4].

Варто зазначити, що трудова міграція регулюється перш за все національним міграційним законодавством. Крім того, наша держава бере активну участь у регулюванні зовнішньої трудової міграції та захисті прав своїх громадян, що працюють за кордоном.

Відповідно до статті 10 ЗУ «Про зайнятість населення» громадяни України мають право займатися трудовою діяльністю за кордоном, якщо така діяльність не заборонена законодавством України та держави перебування. Права громадян України, які працюють за кордоном, захищаються законодавством України та держави перебування, якщо інше не

передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [5]. Проте трудова міграція стала в нашій державі об'єктивною реальністю та для багатьох громадян є основним джерелом доходів. Сучасний стан трудової міграції в Україні характеризується як легальним, так і нелегальним виїздом на роботу за кордон значної частини економічно активного населення держави, транзитною міграцією в Західну Європу, збільшенням кількості трудових іммігрантів.

Загалом в структурі трудової міграції громадян України за ступенем легальності можна виділити чотири якісно відмінні рівні:

1. Офіційна трудова міграція - переміщення українських громадян, які виїжджаючи за кордон, декларують участь у трудовій діяльності як мету виїзду і є легальними трудовими мігрантами в приймаючих країнах (саме їх фіксує офіційна статистика).

2. Неофіційна легальна міграція – поїздки за кордон з декларованою метою туризму, відвідування родичів, з подальшим працевлаштуванням та реєстрацією в країні-реципієнті; учасники таких поїздок не можуть бути відстежені вітчизняною статистикою, але при цьому вони стають цілком легальними трудовими мігрантами в країнах-реципієнтах.

3. Успішна нелегальна міграція – поїздки за кордон, пов'язані з незареєстрованою зайнятістю видами діяльності, дозволеними законодавством відповідних країн.

4. Міграція жертв злочинних угруповань – торгівля людьми та інші випадки перебування громадян України в нелюдських умовах або зайнятість протиправною діяльністю за кордоном не з власної волі.

На сьогоднішній день основними сферами, де зайняті працівники-мігранти є: будівництво, сільське господарство (збирання врожаю), домашнє господарство (прибирання домівки, догляд дітей та людей похилого віку), сфера торгівлі та сервісу.

Як вже було сказано, основним чинником міграції є високий рівень безробіття в країні. Згідно з даними Держстату, рівень безробіття в Україні в січні зріс до 2 %

порівняно з 1,9 % на початок 2015 року. Згідно з повідомленням, в абсолютних цифрах кількість безробітних в Україні в січні становила 525 тис. осіб, з яких 415 тис. отримують допомогу з безробіття. Конкурс на одне вакантне місце знизився до 13 осіб проти 15 осіб станом на 1 січня 2015 року [17].

За таких умов роль і значення трудової міграції щодо формування національного ринку праці його регіональних сегментів проявляється по-особливому, оскільки трудова міграція в областях та на міжрегіональному рівні, тобто переселення з метою пошуку нових робочих місць в умовах затяжної економічної кризи ще достатньо не склалася. Серед закономірностей, які регулюють розвиток трудових міграційних процесів в ринковому середовищі, найсуттєвішими є пріоритетність економічних чинників при формуванні і внутрішньорегіональних, міжрегіональних ізовнішніх трудових міграційних потоків. Наявність прогалин у вітчизняному законодавстві щодо правового регулювання міграційних процесів робочої сили дає підстави для переміщення трудящих-мігрантів у держави з вищим економічним, політичним та законодавчим рівнем розвитку. Можна погодитися з думкою О.Топчієва, що “сучасні трудові міграції зумовлені нерівністю соціально-економічного розвитку одних країн та лібералізацією доступу іноземної робочої сили в інші країни” [22].

У 2004 році Україна підписала Європейську конвенцію про правовий статус трудящих-мігрантів [7]. Положення цієї конвенції обов'язково мають бути враховані при укладанні колективного договору, якщо на підприємстві є працівник-мігрант. Можна погодитися з твердженням, що створення належних критеріїв у сфері праці для працівників-мігрантів можливе лише за умови сталого регулювання відносин у сфері праці українців. Однак швидкий розвиток процесів євроінтеграції вимагає одночасного вдосконалення питань у законодавчому регулюванні праці і українських працівників, і мігрантів [8].

2. Аналіз стану трудової міграції на національному ринку праці

Трудова міграція, як один із наслідків переходу до ринкової економіки, набула в Україні загрозливого масштабу. Недостатня кількість робочих місць із прийнятною заробітною платою і низький рівень соціальних гарантій призвели до того, що певні категорії наших співгромадян виїхали, шукають місця докладання праці за кордоном чи в інших регіонах нашої держави. До основних міграційних потоків, які впливають на формування ринків праці України і регіонів, відносяться:

- маятникова трудова міграція. Як правило, в ній беруть участь жителі приміських територій, що входять в агломерацію і здійснюють щоденні трудові маятникові міграції;
- міжрегіональна міграція відображає рух населення з одного регіону в інший у межах України. При цьому територіальний рух людських ресурсів може відбуватися у формі як трудової міграції (без зміни постійного місця проживання), так і безповоротної міграції (на постійне місце проживання);
- міграція робочої сили за межі країни (зовнішня міграція). Зовнішні мігранти можуть переїжджати як на постійне місце проживання, так і з метою здійснення тимчасової трудової діяльності (іноземна робоча сила) [19].

Названі вище потоки мігрантів є вагомим чинником структури пропозиції робочої сили в регіонах та Україні в цілому

Ринки праці не зосереджено в одній точці, вони мають просторову, територіальну протяжність. Розглядаючи ринок праці як середовище, у якому формується попит і пропозиція на робочу силу, насамперед розглядають географічний простір. Тому прийнято виділяти:

- локальний ринок праці,
- регіональний ринок праці,
- національний ринок праці,
- світовий ринок праці.

Міграція виникла й розвивалася одночасно з людством. За різними оцінками сьогодні у світі нараховується від 160–180 млн. осіб (понад 4 % населення світу), які проживають за межами своєї країни [14].

Сьогодні в Європі понад 7 % громадян, які офіційно працюють поза межами своєї держави. За підрахунками МОП, лише в Європі трудових мігрантів близько 27 мільйонів. Отже, зовнішня трудова міграція стала звичайним явищем, яке відіграє важливу роль у саморегулюванні ринків праці.

Міграція є надзвичайно актуальною проблемою для більшості країн як в контексті неконтрольованості масштабів, так і неоднозначності її впливу на соціально-економічні процеси, що віддзеркалюються офіційною статистикою. Це обумовлює потребу перегляду існуючої системи регулювання міграції, суб'єктами якої виступають як державні структури, так і громадські організації.

В українських офіційних та неофіційних джерелах, зокрема у ЗМІ, можна знайти різні оцінки кількості українських трудових мігрантів, які протягом останніх років виїхали з України. При цьому діапазон таких оцінок коливається від 3 до 7 млн. осіб. [21].

За даними державної статистики, обсяги офіційно зареєстрованої трудової міграції постійно зростають. Так у 2014-2015 роках найактуальнішим чинником, який призвів до зростаючих масштабів внутрішнього переміщення осіб, стала нестабільна військова, політична ситуація у Східних регіонах країни та Автономній республіці Крим.

З моменту перебування України у стані неоголошеної війни на Сході країни, з Луганської та Донецької областей до інших регіонів було переселено більше мільйона осіб, у тому числі понад 200 тисяч дітей та понад 2000 інвалідів та осіб похилого віку.

Беззаперечним є той факт, що сьогодні трудова міграція населення України є масштабним, загальнодержавним явищем, яке потребує всебічного вивчення, аналізу, прогнозування та адекватної реакції держави через формування та реалізацію національної еміграційної та імміграційної політики [9].

Сотні тисяч працездатних людей замість того, щоб реалізувати свій потенціал на своїй батьківщині, змушені шукати щастя на чужині. Близько 17% працездатних українців залишили рідний дім й мігрували. Фактично, трудовим мігрантом став кожен сьомий громадянин України.

Трудова міграція є природною реакцією населення на негативні зміни в соціально-економічному житті суспільства в період структурних перетворень в економіці, за умови нерозвиненості та деформованості внутрішнього ринку праці, масового галузевого й регіонального безробіття [21].

Лідером виїзду на роботу в Італію є Західна Україна: близько 40 % із заробітчачан приїхали із Львівщини, приблизно по 10 % – із Тернопільської, Івано-Франківської, Чернівецької областей.

За даними Міністерства соціальної політики України найбільше українців працює в Іспанії, Італії, Португалії, Польщі, Греції, Туреччині та США [14].

У більшості країн значною є частка чоловіків, котрі працюють на будівництві (Росія – 73 %, Польща – 65 %, Чехія – 88 %). У Польщі значна частка чоловіків (до 30 %) працює в сільському господарстві. Для жінок відносно більш різноманітними є сфери працевлаштування. Наприклад, в Італії у якості домашньої прислуги працює близько 90 % українських жінок. У Польщі жінки переважно працюють у сільському господарстві до 70 % від загальної кількості українських жінок-заробітчачан, у Чехії – в готельному та ресторанному бізнесі (більше 45 %), в Росії – в торгівлі (до 35 %) [13].

Із січня 2010 року до червня 2015 року, 2,4 млн осіб, тобто 6,4% населення у віці від 15 до 70 років, працювали чи шукали роботу за кордоном, згідно з результатами дослідження, здійсненого Державною службою статистики України та Інститутом демографії та соціальних досліджень в рамках проекту, фінансованого ЄС та впроваджуваного МОП і МОМ.

Масштабність трудової міграції українців напряму пов'язана з економічним становищем країни. ВВП на душу населення з урахуванням купівельної спроможності в Україні, за даними Світового банку, суттєво поступається країнам призначення українських працівників. У 2013 р. цей показник в Україні був

меншим, ніж в Італії, Іспанії в 4 рази, в Чехії – в 3 рази, в Росії, Польщі – більш, ніж в 2,5 рази.

В контексті трудової міграції більш ніж красномовним виглядає порівняння української зарплатні із заробітками в країнах призначення працівників-мігрантів. Так, середня зарплата в Україні, що ледь перевищує 100 Євро, є майже у 20 разів меншою, ніж в Італії, в 6 разів меншою, ніж у Польщі, майже в 4 рази - ніж в Росії (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Середня заробітна плата в Україні та основних країнах-імпортерах української робочої сили 2014-2015 рр., в євро.

Італія	1923
Іспанія	1734
Греція	1004
Португалія	985
Польща	669
Чехія	762
Росія	429
Україна	116

В Україні у 2012-2014 роках виникла парадоксальна ситуація: на локальному, регіональному та державному рівнях існувала гостра потреба в працівниках робітничих професій, і в той же час, спостерігалася масова міграція працівників вказаної кваліфікації за кордон.

Зовнішній ринок праці може мати суттєвий вплив на ринкову вартість праці. Роботодавці, оцінюючи ситуацію на локальному ринку праці, можуть прийти до висновку про недоцільність встановлення високої верхньої ціни на працю, якщо на зовнішньому ринку спостерігається надлишок робочої сили. Тоді є можливість отримати працівників (заробітчан) за значно меншу ціну, ніж та, за якою б

погоджуються працювати місцеві жителі.

Для регулювання зовнішньої міграції застосовується система законів, які стримують або дозують зовнішній надлишковий приплив робочої сили. Держави-реципієнти робочої сили в міру потреб в додатковій робочій силі також контролюють кількість працівників, які перетинають кордон в пошуках роботи. Зрозуміло, що чисельність трудових мігрантів та їхній правовий статус за країнами перебування великою мірою визначається відкритістю місцевої міграційної політики та сприятливістю національного трудового законодавства. Так в період за 2012-2014 роки кількість трудових мігрантів сягнула 1264,3 тис. осіб [8]. Найповнішою мірою правовий статус трудових мігрантів було оформлено у Чеській Республіці, Португалії та Іспанії. У цих країнах більше половини трудових мігрантів з України отримало дозвіл на проживання та роботу. Найбільша частка осіб без офіційного статусу спостерігалася серед трудових мігрантів в Польщі та Італії. Парадоксальним залишається той факт, що населення України мігрує у пошуках роботи у держави, де рівень безробіття майже на такому ж рівні що і на Батьківщині.

Для ефективного аналізу ситуації на ринку праці потрібно усвідомити, що Україна є державою із відкритою економічною системою. Український ринок праці давно вже є складовою частиною світового ринку праці. Наслідком цього, а також нерозважливого ставлення до власного трудового ресурсу, є те, що Україна стала однією з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі [15].

На сучасному етапі економічного розвитку України глобальною проблемою, яка безпосередньо впливає на тенденцію міграції трудових ресурсів в Україні, є демографічна ситуація (негативна динаміка народжуваності, смертності, від'ємне сальдо міграції). За даними Держкомстату загальна чисельність населення по Україні станом на 1 січня 2014 року становила 45426,2 тис. осіб, станом на 1 січня 2010 року – 45962,9 тис. осіб, станом на 1 січня 2005 року – 47280,8 тис. осіб, тоді як 1.01.2000 р. – 49429,8 тис. осіб. Більше того, в 2015 році прогнозується найбільше скорочення населення України. Тобто, дана динаміка показує, що населення України з кожним роком скорочується. А трудова міграція у свою чергу відіграє

провідну роль у даній проблемі. Для більшої наочності динаміки чисельності населення України можна представити за допомоги рис. 2.1 [20].

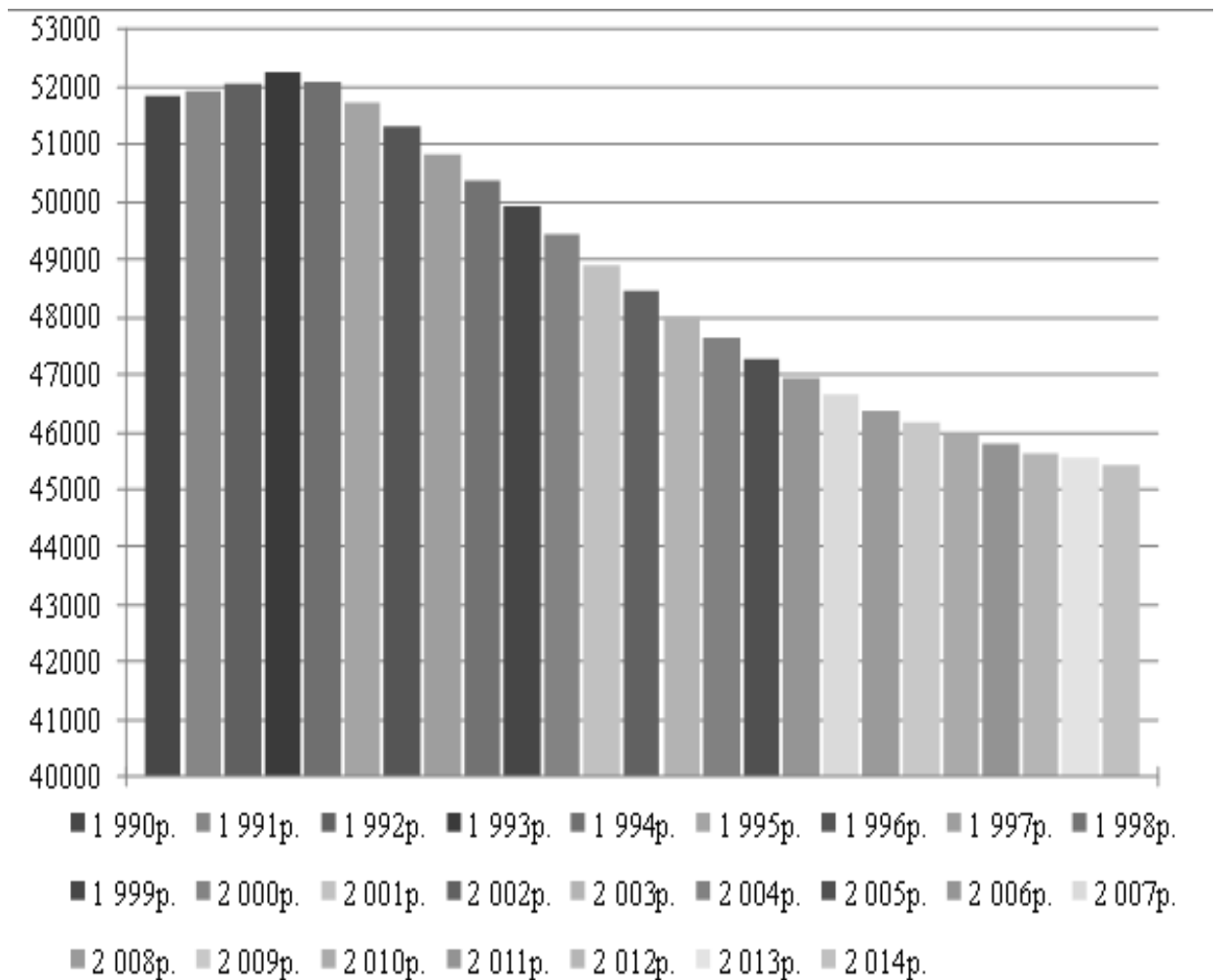
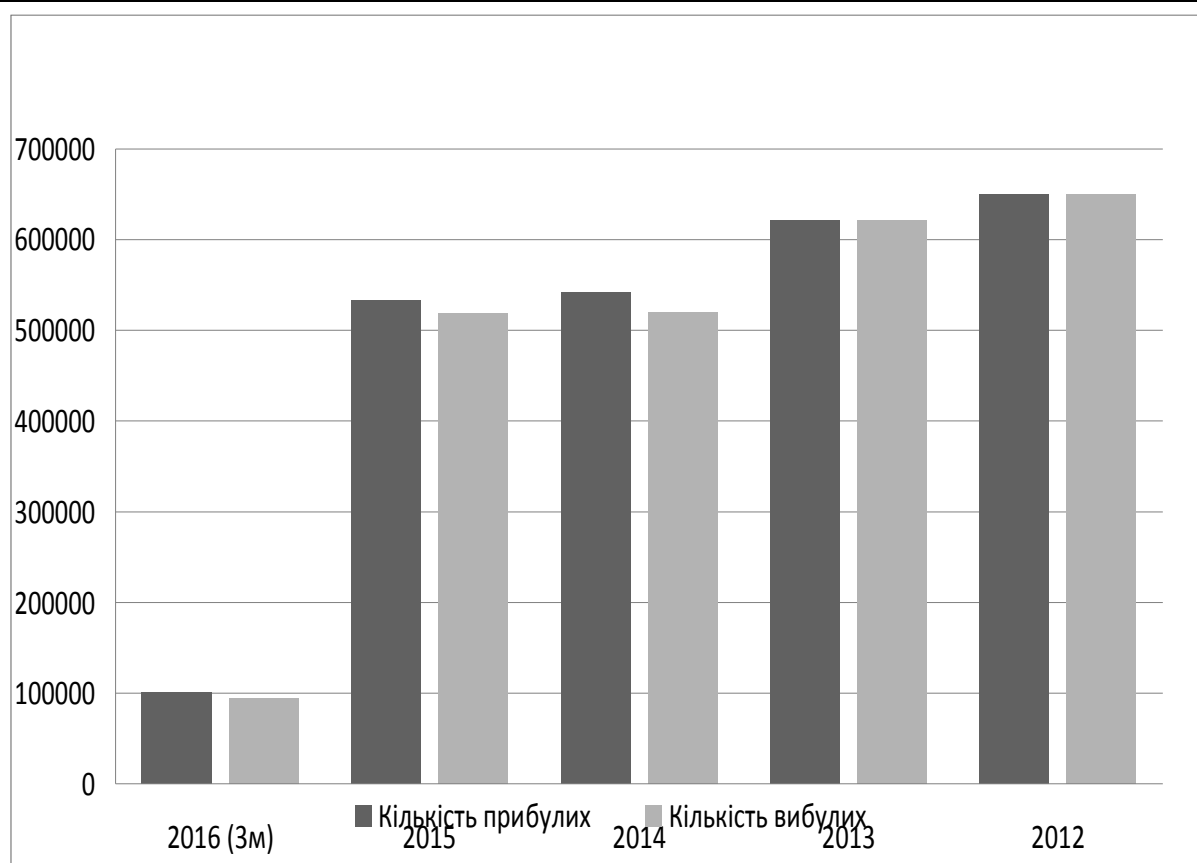

Рис. 2.1 Динаміка чисельності населення України з 1990 по 2014 рр., тис. осіб

Отже, за допомогою статистичних даних, які наведені в табл. 1. та на рис 3., можемо зробити наступні висновки, міграція 2012 року досягнула найвищих показників за останні 4 роки, при цьому міграційний приріст досягнув 5 849 тис. осіб. Найбільший міграційний приріст спостерігався у 2014 році – 22 592 тис.осіб.

Міграційний рух населення України 2012-2016 рр.

Роки	Кількість прибулих	Кількість вибулих
2016 (3 місяці)	100 779	94 930
2015	533 278	519 045
2014	542 506	519 914
2013	621 842	621 842
2012	649 865	649 865

Рис. 2.2 Міграційний рух населення України за даними табл. 2.2**3. Проблеми та перспективи розвитку міграції в Україні**

Міграція населення спричинила цілу низку негативних суспільних явищ, що відбилося на соціальному статусі держави. Ускладнилося функціонування такого соціального інституту як сім'я. В умовах, коли її члени «розкидані» по різних країнах, різних регіонах нашої країни, сім'ї складніше зберігати своє значення для суспільного життя [18]. Через міграцію зменшується чисельність населення країни в цілому і в окремих регіонах, оскільки значна частина мігрантів – це молоді жінки дітородного віку, які найближчим часом не збираються повертатися додому. Зберігається несприятливе співвідношення між чисельністю працездатного і непрацездатного населення.

До негативних наслідків трудової міграції слід віднести те, що батьки, які перебувають за кордоном, не спроможні контролювати і виховувати своїх дітей. А оскільки батьківський вплив у процесі виховання практично незамінний, то діти у таких «розірваних родин» найчастіше полишені самі на себе. Інший негативний аспект – втрата кваліфікованих кадрів, що веде до уповільнення темпів науково-технічного прогресу. За даними уповноваженої Верховної Ради України з прав людини Ніни Карпачової, до 30% українських учених працюють в інтересах науки і економіки зарубіжних країн. На її думку, Україна перетворилася на постачальницю дешевої кваліфікованої робочої сили для зарубіжжя. Вона зазначає, що внаслідок еміграції загальна кількість населення України щорічно скорочується в середньому на 90 тис. осіб із числа активних, ініціативних і освічених громадян[1].

Негативними виявами трудової міграції також є: поширення випадків зловживань та ошукувань громадян приватними агентствами з працевлаштування; виникнення політичних та економічних претензій до нашої країни у зв'язку зі збільшенням нелегальної трудової еміграції українців; залучення наших громадян за кордоном до низькокваліфікованих, важких робіт зі шкідливими умовами праці, наявність випадків їх дискримінації та експлуатації з боку місцевих роботодавців.

До позитивних результатів трудової міграції відносять такі аспекти: сприяння інтеграції України та її регіонів до міжнародного ринку праці через міждержавний обмін робочою силою; послаблення тиску безробіття на регіональних ринках праці та зниження соціальної напруги; створення спільних підприємств з іноземними

засновниками та розгортання малої підприємницької діяльності після повернення мігрантів із зарубіжжя [11].

Позитивними ознаками трудової міграції також можна вважати економічні фактори, зокрема, додаткові валютні надходження в економіку України. За неофіційними даними, щомісяця кожен заробітчанин передає своїй сім'ї в середньому \$100. У 2012 році до України надійшло \$5,3 млрд. Більше всього коштів надійшло з Росії – \$1,25 млрд .

Аналіз трудової міграції дозволяє зробити такі висновки:

- у країні простежується майже подвійне зниження соціальної напруги на регіональних ринках праці;
- забезпечується економія значних державних коштів і коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття;
- зменшуються обсяги зареєстрованого та прихованого безробіття;
- відбувається адаптація наших співвітчизників до умов ринкової економіки тощо.

Розглядаючи позитивні та негативні наслідки, можна додати рекомендації щодо подолання негативних наслідків:

- забезпечити робочими місцями студентів після закінчення навчання у ВНЗ тому, що держава вклала кошти в студента, а отже якщо майбутній кваліфікований працівник не буде працювати на державу, то останнє лишиться без прибутку. Відкривати нові підприємства та організації треба більше в західному регіоні України, тому що східний регіон забезпечений багатьма підприємствами та шахтами, де люди добре задіяні, а наш регіон має розвиватись схиляючись до сільського господарства – відкриття колгоспів. Саме від такої праці люди отримують винагороду як в грошовій формі, так і в товарній, а отже люди будуть забезпечені для проживання;
- збільшення коштів для новонародженої дитини та забезпечити до 16 років безкоштовною медициною;

- знизити податковий тиск на малий та середній бізнес тому, що із-за високих податків підприємець не може утримувати велику кількість працівників. Треба вводити нові закони, які б були вигідні як для держави, так і для підприємств, тобто закони які пов'язані зі зниженням податку, наданням певних пільг підприємствам які працюють на приватній основі;
- підвищення заробітної плати для тих хто працює, мотивувати роботу працівників (відпустки, премії), для того щоб вони залишались на даній роботі.

З метою зменшення еміграції робочої сили необхідне впровадження системи заходів, які на думку фахівців повинні мати чітке внутрішнє і зовнішнє спрямування. До числа перших належать заходи макроекономічної стабілізації та оздоровлення економіки - створення робочих місць, розширення іноземного інвестування тощо. Зовнішні заходи мають забезпечити цивілізовані форми виїзду працівників за кордон та можливість їх вільного повернення додому, ввезення валюти, а також гарантії нашим співвітчизникам захисту їхніх трудових прав за кордоном [18].

Однозначно оцінити вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток країни важко: по-перше, його можна оцінювати як з позиції держави, так і з позиції індивідів. Якщо оцінювати з позиції держави, то вітчизняні закордонні науковці одностайні щодо позитивних наслідків міграції в одному – трудовімігранти, покращуючи добробут власного домогосподарства шляхом грошових переказів, зменшують загальну соціальну напругу, рівень бідності і послаблюють проблему безробіття в країні (див. табл 3.1).

Таблиця 3.1

Позитивні та негативні наслідки зовнішньої трудової міграції

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Послаблення проблеми безробіття	Поширення проблем, пов'язаних із «соціальним сирітством» у сфері виховання, додаткового соціального нагляду
Збільшення рівня доходів сімей та домогосподарств трудових мігрантів	Беззахисність і дискримінація трудових мігрантів за кордоном внаслідок незнання ними правових норм, прав, мови
Зменшення дефіциту платіжного балансу країни внаслідок отримання сім'ями валютних переказів від трудових мігрантів	Збільшення попиту на імпортні товари, що поглиблює дефіцит платіжного балансу і послаблює національну валюту
Збільшення платоспроможного попиту	У майбутньому можливо проблеми із соціальним захистом (пенсійне забезпечення) трудових мігрантів

Але на грошових переказах слід зупинитись більш детально, через їхнеоднозначний вплив:

- грошові валютні перекази збільшують платоспроможність окремих категорій громадян, і як наслідок збільшується сукупний попит на окремі товари і послуги, що слугує джерелом розвитку відповідних галузей;
- грошові перекази стимулюють імпорт через схильність до споживання імпортних товарів і послуг. За даними Державної служби статистики в 2006 – 2012 рр. частка споживчих товарів вироблених за межами України коливалась від 32,6 % до 41,1 % [11].

Коли імпорт перевищує експорт, то торговельний баланс країни будепасивним, яким він є в Україні з 2006 р., що негативно позначається на економічному стану країни – збільшення попиту на іноземну валюту веде до послаблення національної;

– грошові перекази мають стабільний характер на відміну від прямих іноземних інвестицій, що можна розглядати як надійне джерело надходження іноземної валюти. У 2013 р. грошові перекази становили 8,5 млрд дол. США, тоді як прямі іноземні інвестиції за 2013 р. – 4,4 млрд дол. США;

– грошові перекази можуть покривати дефіцит торговельного балансу країни, як це відбувається у Філіппінах [1]. В Україні протягом 2009 – 2013 рр. Грошові перекази коливались в межах 4,6-4,7 % від ВВП, а дефіцит платіжного балансу постійно збільшувався – від 1,4 % у 2009 р. до 8,9 % у 2013 р (рис.). Проте, за попередніми даними, за I – III квартали 2014 р. грошові перекази склали – 5 % ВВП тоді як дефіцит платіжного балансу – 3,4 % ВВП;

– у тому разі, якщо грошові перекази відкладаються на заощадження (наприклад, у вигляді депозитів в комерційних банках, на накопичувальних пенсійних рахунках), вони є джерелом інвестицій в економіку країну. Але, як зазначають науковці, в Україні схильність до заощаджень є низькою (частка заощаджень в домогосподарствах менша 10 %, що говорить про низький рівень життя), і через це механізм “заощадження – інвестиції” залишається не задіяним [11].

З точки зору держави – відбувається втрата людського потенціалу, але поки що держава на це не зважає, можливо, через те, що не відчуває дефіциту цього ресурсу. Так зневажливо ставитись до втрати людського потенціалу можна, коли немає жодних перспектив розвитку країни.

Вважаємо, що для мінімізації негативних наслідків міграції необхідно усувати причини, що спонукають людей до масштабної еміграції. Адже, якщо в країні не створено гідних умов для життя і праці, то неминуче люди будуть залишати країну в пошуках і гідного робочого місця та оплати праці, вищого рівня та якості життя. Відомо, що залишають країну не найбільш злиденні, а ті хто має певні фінансові ресурси для міграції; ті, хто володіє такими особистими якостями, як:

заповзятливість, енергійність, схильність до ризику; володіє мовою і певними знаннями, вірою в себе [20].

Заможні українці відсилають своїх нащадків на навчання за кордон з тим, щоб вони потім там і залишались. Пересічному громадянину, навіть з вищою освітою, низькокваліфікована, але порівняно високооплачувана робота за кордоном сприймається як омріяний спосіб існування. З економічної точки зору зрозуміло, що

людина, яка володіє певним людським капіталом, буде намагатись отримати від нього якомога більший зиск. У такому разі людину можуть утримати від трудової еміграції лише патріотичні відчуття і почуття особистої відповідальності за майбутнє своєї країни [18].

З огляду на актуальність і складність проблеми, назріла необхідність розробки й реалізації концепції державної міграційної політики, з чітко визначеними механізмами регулювання кількісного і якісного складу трудящих-іммігрантів. При цьому має зростати регулююча роль держави. В іншому випадку в суспільстві наростатиме невизначеність, поширюватиметься ідеологія конфлікту й грубої сили.

Міжнародна практика свідчить, що головним критерієм визначення чисельності іноземної робочої сили має бути її відповідність господарським потребам країни.

Формуючи засади і принципи регулювання трудової імміграції, можна використовувати досвід низки розвинених країн, зокрема:

- Канади, Австралії – відбір іммігрантів за їхньою здатністю інтегруватися в довгостроковій перспективі на ринку праці й надання тим, хто пройшов необхідну атестацію для в'їзду в країну, свободи вибору і зміни робочого місця;
- США – право роботодавців офіційно підтверджувати потребу в іноземних фахівцях й готовність платити їм винагороду за діючими ставками як основа надання дозволу на в'їзд; делегування повноважень спеціальним агентствам для вивчення потреб ринку праці й участі в здійсненні заходів із залучення іноземної робочої сили;

- Франції, Іспанії, Нідерландів, Греції, Швеції і т. ін. – введення різноманітних форм квотування, у тому числі на залучення іноземних працівників певних професій для конкретних секторів економіки;

введення квот із визначенням переліку держав, з яких іммігранти можуть в'їжджати в країну (що обумовлено обопільними умовами й угодами);

- США, Канади, Австралії, Нової Зеландії, де надається переважне право на проживання й прискорене одержання громадянства залежно від кваліфікації іммігрантів.

Актуальними проблемами щодо міграції населення України є підвищення економічної активності населення; недопущення зростання безробіття, обмеження сфери застосування праці під натиском фінансово-економічної кризи; забезпечення відповідності між попитом і пропозицією робочої сили [15].

Вирішення цього завдання потребує формування виваженої державної політики з урахуванням регіональної специфіки тенденцій трудової міграції, в тому числі, підвищення конкурентоспроможності робочої сили, забезпечення високого рівня зайнятості, соціального захисту, заробітної плати і доходів населення, їх наближення до аналогічних параметрів економічно розвинутих країн світу. Таким чином, вирішення питань, пов'язаних із міграцією населення, є необхідною передумовою впровадження ефективної державної політики щодо зайнятості населення [16].

Висновок

Трудова міграція громадян України за кордон є на сьогодні наймасовішим і соціально значущим міграційним потоком, що позначається на демографічній ситуації, ринку праці, розвитку економіки та соціальної сфери, добробуті громадян, рівнях бідності та соціального розшарування, сімейних відносинах і вихованні дітей, має численні психологічні, світоглядні, культурні та інші наслідки. Породжені нею проблеми потребують адекватних відповідей засобами міграційної, соціально-економічної, зовнішньої політики, захисту прав людини.

Сьогодні Україна є країною-донором трудових мігрантів і в найближчій перспективі потік еміграції буде збільшуватись, що створює загрозу суттєвих втрат людського капіталу нації, знижує рівень міжнародної конкурентоспроможності країни та ставить під сумнів реалізацію інноваційної моделі розвитку. Офіційна статистика щодо обсягів зовнішньої трудової міграції є недостатньою, водночас експертні оцінки істотно як за методиками, так і за результатами.

З одного боку, масштаби зовнішньої трудової міграції є загрозовими для стабільного соціально-економічного розвитку України, але з іншого боку, забезпечують зростання добробуту самих мігрантів та їх сімей. Мотивами трудових міграцій з України є не лише економічні, але й істотною мірою соціально-психологічні. Значна частина трудових міграцій є не вимушеною, а свідомою.

Позитиви зовнішньої трудової міграції для України не є визначальними на шляху обґрунтування міграційної політики держави, яка має спиратися на міждержавні угоди з країнами-потенційними користувачами нашої робочої сили. Такі угоди повинні гарантувати правову й соціальну захищеність співвітчизників за кордоном, а також повинні передбачати планомірний, цілеспрямований відбір наших земляків, їх професійну підготовку й перепідготовку на місці, до виїзду за кордон, умови проживання, як уже зазначалося, компенсацію за підготовку кадрів нашою державою (витрати на виховання, освіту, оздоровлення та ін.). Важливою функцією молодшої української дипломатії має стати захист інтересів громадян України за кордоном, незалежно від того, в якій країні вони перебувають. Потрібна реклама безпечного та оплачуваного українського ринку праці для українців. Також варто підсумувати, що Україна є транзитною країною для нелегальних трудових

мігрантів і біженців, які прагнуть потрапити до ЄС, але частково залишаються в Україні.

Отже, запорукою досягнення ефективності реалізації міграційної політики є узгодженість дій держави, громадських організацій мігрантів, профспілок, агенцій з працевлаштування, банківських установ України, громадянського суспільства в цілому. Ключовим елементом політики регулювання трудової міграції має стати програма повернення та реінтеграції довгострокових мігрантів, спрямована на залучення мігрантів та членів їх сімей до підприємницької діяльності.

Завданнями стратегії регулювання міграцій визнаються:

- скорочення масштабів нелегальної трудової міграції населення за межі країни;
- забезпечення соціальної захищеності українських працівників за кордоном;
- забезпечення зворотності зовнішніх трудових поїздок;
- якнайширше залучення заробітків трудових мігрантів в економіку України;
- запобігання виїзду високоосвічених спеціалістів для зайняття за кордоном низькокваліфікованими роботами;
- недопущення нелегальної міграції (перш за все транзиту нелегальних мігрантів із країн, що розвиваються через територію України);
- сприяння поверненню етнічних українців, представників раніше депортованих народів та залучення обмежених груп вихідців з афро-азіатських країн.

Важливим є залучення організаційної, технічної та фінансової допомоги від країн ЄС, перш за все на розробку та впровадження державної програми повернення та реінтеграції довгострокових мігрантів, програм циркулярної міграції, розширення системи грантів для обдарованої молоді, проведення статистичних обстежень з питань трудової міграції. На сьогодні Україна є країною еміграції, однак ситуація може змінитися в найближчі роки. Демографічні прогнози свідчать, що Україна через 10-12 років зіткнеться з проблемою дефіциту робочої сили.

Список використаної літератури

1. Виступ Уповноваженого з прав людини Н. І. Карпачової у Верховній Раді України // Не здамося. – 2003. – № 5.
2. Гнибіденко І. Проблеми трудової міграції в Україні та їх вирішення / І. Гнибіденко // Економіка України. – 2008. – № 4. – С. 19–21.
3. Економічна теорія : Підручник/ В. М. Тарасевич, В. В. Білоцерківець, С. П. Горобець, О. В. Давидов та ін.; За ред. В. М. Тарасевича; М-во освіти і науки України, Нац. металургійна акад. України . -К.: Центр навчальної літератури,2006. -779 с.
4. Економічний словник – Режим доступу: <http://zalik.org.ua/referats/ekonomichniy-dovdник/>
5. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. – Будапешт : МОП, 2013. – 114 с.
6. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. – К.: РВПС України НАН України, 2002. – 206 с.
7. Зовнішня трудова міграція населення України. – К., УЦСР,2009. – 12с.
8. Зовнішня трудова міграція населення України: Звіт про результати обстеження трудової міграції. – К.: УЦСР, Держкомстат України, 2014. – С. 67.
9. Малиновська О. А. Мігранти, міграція та українська держава: аналізуправління зовнішніми міграціями: Монографія. – К.: Вид_во НАДУ,2004. – 236 с.
- 10.Маноло І. Абелла, Марія Алстестіс Абрера-Мангахас. Направлення працівників за кордон. Посібник для країн з низьким та середнім рівнем доходів. – К.: Міленіум, 2004. – С. 6)

- 11.Машинка Ю.В. Територіальна організація регулювання трудовіграйних процесів в умовах лібералізації трудових відносин // Регіональна економіка. – 2009. – №2.)
- 12.Міграційне право України : [підручник] / С.Б. Чехович. – К. :Школа, 2003. – 240 с.
- 13.Міграції населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr-tur.narod.ru/geonas/naselukr/migration/migratukr.htm>.
- 14.Міжнародна економіка :Підручник/ Григорій Климко, Віра Рокоча,; Ред. Анатолій Румянцев,; Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. -К.: Знання-Прес,2003. -447 с.
- 15.Населення України. Трудова еміграція в Україні. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. – 233 с.
- 16.Ольшевська І.П. Міжнародна міграція людських ресурсів: автореф. дис.на
- 17.Офіційний сайт міжнародної організації з міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу :<http://iom.org.ua/ua/>.
18. Позняк О. Групові міграції в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи/ О. Позняк // Економічний часопис. – 2004. – № 2.
- 19.Про зовнішню трудову міграцію : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 20.Про основні засади державної міграційної політики України : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
- 21.Стратегія демографічного розвитку на 2006–2015 роки: Проект / Від. за вип. І.М. Новак– К.: КНЕУ, 2005.
- 22.Топчієв А. Г. Основи суспільноїгеографії: навчальний посібник / А. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.)
- 23.Хомич Л. Зовнішня трудова міграція населення України: масштаби, сучасні ознаки та географія / Л. Хомич // Регіональні проблеми України. – Херсон, 2007. – С. 310–316.